

ТЕАТРАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ ЯК ФОРМА КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті аналізується міжнародне театральне співробітництво України, досліджуються та конкретизуються різні форми культурної діяльності суспільства.

Ключові слова: культурне співробітництво, ЮНЕСКО, театральне мистецтво, фестиваль, міжнародний фестиваль.

В статье анализируется международное театральное сотрудничество Украины, исследуются и конкретизируются различные формы культурной деятельности общества.

Ключевые слова: культурное сотрудничество, ЮНЕСКО, театральное искусство, фестиваль, международный фестиваль.

The article examines the international theatrical collaboration of Ukraine; the various forms of cultural activities of society are studied and specifying.

Keywords: cultural cooperation, UNESCO, theater art, festival, international festival.

Для зміцнення взаєморозуміння і співробітництва між людьми особливе значення має саме культура. В світі, де держави давно вже існують в умовах економічної інтеграції, дедалі швидше розвивається культурний обмін. Тобто, зрозуміло, що культура самоізоляція шкідлива. Тільки культурний обмін між народами дає можливість більше пізнати і зрозуміти один одного [1; 287–288]. Сьогодні культурне міжнародне співробітництво все більше набуває актуальності, адже період встановлення дистанційних відносин, які полягали у налагодженні добросусідських чи представницьких відносин, завершився після прийняття Конституції України 1996 року. Сучасна ситуація на міжнародній арені вимагає від нас більшої рішучості та стабільності. Україну сьогодні сприймають не як новостворену державу з можливістю редагувати свій зовнішньополітичний курс, а як державу з якісно позитивним геополітичним положенням, визначеними пріоритетами та інтересами та, відповідно, вимагають від України стабільного зовнішньополітичного курсу.

Метою статті є з'ясування значення культурного співробітництва для нашої країни на прикладі такої форми культурного обміну, як театральні фестивалі.

Відомий теоретик і історик театру Анна Юберсфельд наголошувала на важливості ролі театру у «налагодженні мостів» між різними культурами. Особливо – між західним і східним світами, де іноді кардинальними є погляди на людину і її місце у системі світобудови. Театральне мистецтво шляхом накладання один на одного смислопороджуючих векторів авторського і режисерського задуму, акторської гри, глядацького сприйняття тощо допомагає якщо не зрозуміти, то образно сприймати культуру іншого народу [7; 157].

Дослідник Тамбовського державного університету ім. Г.Р. Державіна С.Н. Павлова наголошує на тому, що міжнародне культурне співробітництво здійснює

позитивний вплив на всі культури і сприяє їх взаємному збагаченню. Найяскравішим прикладом культурного співробітництва вона наводить Олімпійські ігри, під час проведення яких припинялись війни, і увесь світ очікував на перемогу своєї країни. І навіть після переваги однієї країни над іншою за кількістю медалей, відносини між державами не погіршувалися, а навпаки – ставали більш тісними і дружніми.

У своїх наукових розробках українські дослідники М.Б. Кушнарєва, І.С. Булкіна, О.В. Ірванець, Є.А. Мягка, І.В. Петрова акцентують увагу на тому, що для України, як для країни з винятковим історичним минулим, багатим культурним та духовним потенціалом надзвичайно важлива співпраця з ЮНЕСКО. У своїх роботах вони досліджують програми діяльності ЮНЕСКО, що передбачають низку заходів, серед яких кожна країна могла б обрати ті, що найкраще відповідали б найактуальнішим потребам тієї чи іншої держави, виходячи з особливостей її культурного розвитку на сучасному етапі. Проте більш вужчі питання культурного співробітництва потребують детального вивчення, наукового дослідження та необхідності конкретизації різних форм культурної діяльності суспільства.

Культурне співробітництво як одна з форм взаємодії нашої держави з зарубіжними партнерами дає унікальну можливість познайомитись з національними традиціями, з усім багатством художньо-мистецької спадщини. Важливими є правові основи культурного співробітництва. Як суб'єкт міжнародного права Україна зобов'язана дотримуватись діючих міжнародних договорів, схвалених Верховною Радою; заохочувати і розвивати міжнародні контакти і співробітництво у науковій і культурній галузях, сприяти встановленню міжнародних зв'язків для охорони, розвитку, розповсюдження інших культур і культурних цінностей [6; 145].

Важливо розуміти, що взаємодія культур сприяє дружбі і взаєморозумінню між народами, що населяють сучасну Україну, тому збереження і розвиток різних культур поряд з українською культурою повинно стати однією зі складових внутрішньої державної політики України. Здійснення міжнародного культурного співробітництва на основі визнання права на збереження і розвиток культури кожного народу і етносу України сприяє взаємодії та продуктивному діалогу між народами. Такий діалог між культурами дозволяє уникнути міжетнічних громадянських конфліктів [6; 149–150].

Україна стала повноцінним суб'єктом міжнародного культурного співробітництва лише з 1991 року, тому її досвід і здобутки у цій сфері поки що не є надто вагомими.

Не можна сказати, що досягли й головну для нашої країни мету міжнародного культурного співробітництва, а саме: інтеграцію української національної культури до світового культурного простору; формування привабливого міжнародного іміджу України та її культури, забезпечення міцних, стабільних культурних та міжлюдських зв'язків з українською діаспорою по всьому світі, а також помітної присутності українського культурного продукту на світовому культурному ринку [3; 116, 159–160].

Театральне мистецтво як частина національної української культури покликане вирішувати завдання на подолання культурних кордонів. Цьому сприяють позитивні зміни, що відбуваються в театральному житті України. Вони виявляються в різних соціокультурних процесах. Культурне співробітництво включає програми Днів національної культури, виставки, вистави, концерти, презентації, зустрічі з відомими

людьми, науково-практичні конференції, гастрольну діяльність українських театрів, театральні-фестивальні форми.

Фестиваль (від лат. *Festivus* – святковий) – масове святкування, показ (огляд) досягнень музичного, циркового, естрадного, театального, кіномистецтва. Багатогранність цього явища дозволяє розглядати його разом з такими формами, як свято, олімпіада, видовище. Компоненти усіх цих форм можуть бути представлені на фестивалі у різноманітних поєднаннях. За своїм масштабом і географією фестиваль може бути всесвітнім, міжнародним, республіканським, обласним, районним. Найбільш розповсюджені фестивалі за жанрами мистецтва: музичні фестивалі (авторської пісні, рок-музики, дитячої хорової музики, джазової музики), фестивалі циркового мистецтва, телевізійні, фольклорні фестивалі, театральні (народних або професійних театрів, молодіжних театральних студій).

Нерідко фестивалі мають певне присвячення, соціальне значення. Це – традиційно важливі дати в житті країни, ювілеї. Виховна та культурно-мистецька роль фестивалів надзвичайно велика. Під час їхньої підготовки і проведення значно оживляється культурне життя, забезпечується прилучення людей до культурних цінностей, розширюється культурна інфраструктура. Театральні фестивалі також проводяться за рішенням державних та громадських органів, організацій і культурних товариств [2; 34].

Так, протягом 2009 року було проведено чимало різножанрових міжнародних і всеукраїнських театральних фестивалів, у яких взяли участь театри України та зарубіжні театральні колективи. Крім того наші українські театри та театральні діячі постійно беруть участь у театральних фестивалях, виставках, конференціях за кордоном [4; 161–162]. Кожні чотири роки у Чехії проходить міжнародна виставка сценографії «Празька квадрієнале», у Румунії щороку проходить **“Міжнародний Театральний Фестиваль в Сібіу”**. Україну цього року на фестивалі представляв відомий режисер Андрій Жолдак з виставою «Войчек» Черкаського академічного музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка; у Москві проходить театральний фестиваль NET. Разом із провідними театрами Литви, Болгарії, Бельгії, Нідерландів, Німеччини, Франції та Австрії Росія цього року побачила й актуальний український театр, представлений проектами Центру сучасного мистецтва «ДАХ» [5; 15, 24–26]. Яскравим прикладом міжнародного культурного співробітництва на основі театральних фестивальних форм може бути Програма ювілейного року, організована Міжнародним театральним фестивалем ім. А.П. Чехова (м. Москва), за підтримки міністерства Росії та інших російських і зарубіжних установ і організацій (в тому числі українських). У січні 2010 року виповнюється 150 років від дня народження А.П. Чехова. Ювілей письменника – це свято світової культури. Твори письменника широко представлені на сценах театрів світу. Програма відкриється «Днями А.П. Чехова у Москві», куди запрошені майстри зарубіжних театрів, в межах якої відбудеться Міжнародна театральна конференція «Слово про Чехова», де представники різних театральних професій будуть ділитися думками про людину, яка «потрібна театру» вже більше століття. Крім того гості зможуть переглянути постановки театрів світу за творами письменника. Фестивальний рух набиратиме обертів, і у травні відбудеться Дев’ятий Міжнародний театральний фестиваль ім. А.П. Чехова. Основу програми складуть вистави, які Чеховський фестиваль

представить разом з театрами Росії і зарубіжних країн – Франції, Іспанії, Німеччини, Канади, Швейцарії, Швеції, Республіки Білорусь, України, Вірменії, Японії, Тайваню. В межах фестивалю діятиме Лабораторія молодих режисерів, а у Ялті – Літня школа для молодих акторів і режисерів з різних країн. Протягом року чеховські вистави пройдуть у Санкт-Петербурзі, Казані, Ялті, Парижі, Берліні, Мадриді, Стокгольмі, Відні, Сан-Паулу, Ріо-де-Жанейро, Мінську, Баку. Так, увесь 2010 рік стане роком культурного співробітництва на основі лише одного міжнародного театрального фестивалю. Останнім часом зростає сегментація театального ринку, потреба суспільства у театрі. Це примушує професіоналів – практиків і теоретиків театру вивчати його сутність, вплив на суспільство і взаємозв'язок зі світовими культурними процесами.

В Україні останніми роками постійно проходять різноманітні міжнародні наукові зібрання за участю практиків та теоретиків сучасного театру: міжнародний театральний симпозіум «Література – театр – суспільство» (Херсонський державний університет), міжнародна науково-практична конференція «Сучасна театральна режисура: метаморфози професії» (Київський національний центр театального мистецтва ім. Леся Курбаса).

Міжнародний фестиваль – це завжди особлива аура, бесіди критиків і розмови з акторами, суперечки і зіткнення різних поглядів на мистецтво театру, особливості національної театральної культури. Саме тут у митців є можливість стати однією міжнаціональною творчою лабораторією. Вже відомими в Україні стали Миколаївський міжнародний театральний фестиваль «Людина, що грає» (Homo Iudens), Львівські міжнародні театральні фестивалі «Драбина», «Казковий світ» та «Золотий лев» (останній є членом Європейського театального форуму (ІЕТМ) і Асоціації міжнародних фестивалів (ІФЕА), Закарпатський фестиваль «Стакер», Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «ГОГОЛЬFEST». Цікавим фестивальним явищем став Міжнародний театральний фестиваль «Зустрічі в Одесі», де крім одеських поціновувачів театру завжди присутні гості з різних країн: України, Росії, Молдови, Великої Британії, США. Сьогодні «Зустрічі в Одесі» знаходяться на одному щаблі з найпрестижнішими театральними фестивалями пострадянського простору. Міжнародний авторитет одеського театального фестивалю в травні 2009 року був нагороджений Золотою медаллю та Дипломом «За консолідацію російських театрів зарубіжжя» на продюсерському конкурсі Міжнародного фестивалю «Дягілевські сезони: Перм – Петербург – Париж». Володарем цих нагород став організатор і продюсер фестивалю, заслужений працівник культури України Олександр Копайгора. 2009 року фестиваль був присвячений двохсотріччю М.В. Гоголя, і цей факт визначив принцип формування програми фестивальної програми. Більшість вистав склали класичні твори, в першу чергу, самого українсько-російського класика.

На Чернігівщині традиційним став міжнародний театральний фестиваль «Слов'янські театральні зустрічі». Унікальний театральний форум вперше відбувся в Чернігові у 1989 році за ініціативи керівників театрів Брянська, Гомеля та Чернігова. З того часу фестиваль у Чернігові та Брянську проводиться щорічно, в Гомелі – один раз у три роки (найближчі «Слов'янські театральні зустрічі» умісті над Сожем пройдуть у 2011 році). Зароджений як регіональний, фестиваль у перші роки проводився під

різними назвами та гаслами. Сучасну назву – «Слов'янські театральні зустрічі» – фестиваль здобув у 1994 році. З роками форум виріс у масштабах і статусі, про своє бажання брати участь у ньому говорять провідні театри Росії, України, Білорусії. Ідея проведення щорічних зустрічей виникла в той час, коли нові економічні реалії початку 90-х років, розпад СРСР поставили під загрозу існуючі десятиріччями творчі зв'язки. Фестиваль дозволив не лише зберегти традиційний культурний простір, але й розширити географію гастрольної діяльності.

Чернігівська земля гостинно приймала двадцять років поспіль найкращі театральні колективи та буде приймати і надалі. Директор Гомельського обласного театру драми Валентина Моїсеєнко, директор Брянського Ордена Трудового Червоного Прапора театру драми ім. О. Толстого, заслужений працівник культури РФ Володимир Макаров та директор Чернігівського обласного академічного музично-драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка Сергій Линник щороку висловлюють бажання й надалі продовжувати добру традицію проведення театрального параду на славетній Сіверській землі.

У 2009 році на фестивальному тижні кращі постановки представили постійні учасники «Слов'янських зустрічей»: Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, Гомельський обласний драматичний театр, Брянський обласний театр юного глядача і Брянський ордена Трудового Червоного Прапора театр драми ім. А.К. Толстого. Показали свою творчість також театри Москви, Луцька, Києва, Севастополя. Репертуар фестивалю сформували вистави світової драматургії: музична драма «Кармен» Проспера Меріме, «Дорога Памела» Джона Патріка, «Казки Віденського лісу» Йоганна Штрауса. Російську драматургію представили вистави «Блаж» А. Островського, П. Неґежина, «Исповедь Дон Жуана» А. Крима, «Красавец мужчина» А. Островського. Україну презентувала вистава «Кайдашева сім'я» за інсценізацією А. Корнієнка.

Важливою також залишається діяльність українських аматорських театрів на міжнародній творчій арені. Це – жива взаємодія не лише між культурами різних народів, а й між морально-етичними цінностями, що несе наша українська література, музика. Ряд визнаних у світі Міжнародних громадських організацій Україна відкрила для себе тільки із здобуттям незалежності. Протягом 1994–1995 рр. Україна стає членом КіОФФ (Міжнародна Рада з організації фольклорних фестивалів), ЄХМА (Європейська хартія музикантів-аматорів), АіТА (Міжнародна асоціація аматорських театрів). Міжнародний театральний аматорський рух створює для національних культур реальну інтернаціональну аудиторію, здатну до сприйняття цінностей того чи іншого народу. Розширення і збагачення національного художнього досвіду, національного театру призводить до того, що в ньому визрівають не тільки готовність до засвоєння інтернаціонального змісту та інтернаціональних форм культури, але й можливість надати світові свій багатий театральний аматорський досвід, що забезпечує йому стійкість та життєздатність у надрах національної культури.

Міжнародне театральне аматорство впродовж багатьох років об'єднане в Міжнародну асоціацію. Дана організація відкривала театральним колективам можливість спілкування, знайомства з театральними доробками світу, організовуючи міжнародні наукові симпозиуми, практичні лабораторії, конкурси театрів, фестивалі.

Так, Україна традиційно бере участь у Міжнародному неконкурсному фестивалі «Творчість об'єднаних народів» в м. Лейпцігу (Німеччина), у всесвітньому фестивалі «Зображення підводного світу» в м. Антіб (Франція). Але найкращі, найвищі за своїм якісним показником, творчо насичені заходи залишаються прерогативою АіТА (Міжнародної асоціації аматорських театрів). За короткий час членства в АіТА Україна одержала вже ряд запрошень на міжнародні заходи, серед яких – фестивалі в Данії, Індії, Німеччині, Угорщині, Монако.

Подібні фестивалі дозволяють уникнути ізольованості мистецтва, це справжня культурно-мистецька подія не лише для колективу театру, але й для цілого міста, регіону, адже публіка має можливість познайомитися з культурою, театральними традиціями та новаторством театрів інших країн, з театальною школою тієї чи іншої країни. На «вечорах спілкування» колективи різних театрів мають можливість спілкуватися про особливості театальної творчості як професії: організаційні та господарчі моменти, фінансування і державну підтримку театру. Керівники театральних колективів можуть брати участь у семінарах-обговореннях і почути поради фахівців; учасники фестивалю з інших країн та міст мають унікальну можливість познайомитись з містом, де проходить мистецька акція; молоді активні люди отримують шанс реалізації своїх планів та задумок. Все це – процеси прямого перетинання як умови діалогу між культурами і створення особливого міжкультурного простору спілкування. Діалог національних культур проходить вже всередині цього нового комунікативного поля, на його базі, використовуючи додаткові можливості та інтегративні механізми, він не перешкоджає розвитку самобутності різних культур, а навпаки – дає поштовх для самоусвідомлення їхньої ментальної особливості. Для Чернігівщини цей фестиваль має велике значення ще й тому, що він дає змогу приваблювати туристів, рекламувати регіон і Україну, а також збагачувати незабутнім культурним досвідом жителів Чернігова. Фестиваль є ще одним вагомим мотиваційним чинником розвитку туризму і міг би бути привабливим чинником для інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури.

Сьогодні, незважаючи на те, що значно зросли можливості діалогу, міжнародне співтовариство переживає серйозні економічні труднощі, зростає нерівність між країнами, численні конфлікти й небезпечні вогнища напруженості загрожують мирові та безпеці. А тому нині необхідно більше, ніж будь-коли, зміцнювати співробітництво між державами, гарантувати повагу до прав інших і забезпечувати основні свободи людини й народів та їхнє право на самовизначення. Важливо вкорінювати у свідомості людей ідею захисту миру, котра, як записано у Статуті ЮНЕСКО, може стверджуватися, насамперед, через співробітництво в царині освіти, науки і культури. Для творчої діяльності людини й суспільства та їхнього всебічного розвитку необхідно домагатися якомога більшого поширення ідей та знань за допомогою обмінів і контактів між культурами. Більш широке субрегіональне, регіональне й міжнародне культурне співробітництво і взаєморозуміння необхідні для створення клімату поваги, довіри, діалогу і миру між народами. Міжнародне культурне співробітництво має базуватися на повазі культурної самобутності, гідності й цінностей кожної культури, незалежності й національного суверенітету та невторчання. Відтак, у співробітництві між державами необхідно уникати будь-яких форм нерівності й підкорення, а також заміни однієї

культури іншою. Необхідно встановити рівновагу в царині обмінів і культурного співробітництва, щоб найменш відомі культури, зокрема деяких країн, що розвиваються, отримали широку популярність у всіх країнах. Необхідно розширювати й диверсифікувати міжнародне культурне співробітництво на міждисциплінарній основі, приділяючи особливу увагу підготовці кваліфікованих працівників сфери культури. Особливо важливо заохочувати співробітництво між країнами, що розвиваються, аби знайомство з культурами і досвідом одних держав збагачувало життя і досвід інших [8; 75–84].

Отже, на сьогодні міжнародне театральне співробітництво України здійснюється, переважно, через реалізацію програм двостороннього співробітництва із зарубіжними країнами, передусім, європейськими та пострадянськими. Український мистецький продукт – в даному випадку мова йде про театральні вистави – майже не потрапляє за межі нашої держави, окрім хіба що кількох сусідніх пострадянських країн, певні позитивні зрушення спостерігаються саме завдяки більш активній, за останні роки, участі театральних колективів, українських митців театру – режисерів, акторів, театральних художників, критиків – у провідних світових театральних фестивалях, науково-творчих конференціях. На жаль, незначною є державна підтримка зарубіжних гастролей кращих митців та театральних колективів України. Лише нещодавно почала створюватися мережа культурно-інформаційних центрів України за кордоном. І хоча є проблеми, все ж міжнародне культурне співробітництво в нашій державі набирає обертів, і цьому сприяє така мистецько-культурна акція, як фестиваль.

Література

1. Багацький В. В. *Культурологія : історія і теорія світової культури ХХ століття : Навч. посіб.* / В. В. Багацький, Л. І. Кормич. – К. : Кондор, 2004. – 304 с.; 2. Белоконь В. И. *Культурно-досуговая деятельность. Курс лекцій. Конспект.* – Мелитополь, 2002. – 53 с.; 3. *Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд. За редакцією О. Гриценка.* – К. : УЦКД, 2007. – 160 с.; 4. Семашко О. М. *Соціологія мистецтва : Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доповн.* – Львів : «Магнолія плюс», видавець СПД ФО В. М. Піча, 2006. – 244 с.; 5. *Український театр // Науково-популярний журнал з питань театального мистецтва.* – № 1. – 1996. – 65 с.; № 1. – 2008. – 65 с.; 6. *Україна в міжнародно-правових відносинах. Книга 2. Правова охорона культурних цінностей.* – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 235 с.; 7. Юберсфельд А. *Школа зрителя. Читати театр.* – II. – М., 1981. – 256 с.; 8. ЮНЕСКО. *Культура.* – № 3. – 1984. – 106 с.